

**МЕРЕЊЕ РУРАЛНОСТИ ОПШТИНА У ГОРЊЕМ ПОДУНАВЉУ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ***Његован Зоран, Пејановић Радован, Марковић Катарина¹***Резиме**

У раду су анализирани проблеми руралног развоја у Горњем Подунављу Републике Србије. У том смислу се дефинише рурално подручје и врши рангирање руралних подручја – региона према степену руралности. Такође се дефинише сет руралних индикатора који се у садашњем тренутку могу применити на подручју Горњег Подунавља. На тој основи се затим врши покушај израчунавања синтетичког – композитног индикатора према коме се укупно подручје Горњег Подунавља рангира.

Кључне речи: *рурални развој, регионализација, рурални индикатори, композитни индикатор, рангирање, Горње Подунавље.*

Увод

Када се говори о руралним подручјима, пракса ЕУ иде у прилог чињеници да је пре свега неопходно дефинисати рурално подручје. За то је свакако предуслов адекватно територијално разграничење². Овакво територијално разграничење још увек званично не постоји ни у Републици Србији. Такође, и поред неколико покушаја, не постоји ни смислена, свеобухватна и комплексна политика руралног развоја. Уместо тога, у доскора примењиваном социјалистичком самоуправном

1 Др Зоран Његован, редовни професор, Пољопривредни факултет, Нови Сад, Трг Доститеја Обрадовића 8, тел. 0214853393, njegovan@polj.uns.ac.rs, др Радован Пејановић, редовни професор, Пољопривредни факултет, Нови Сад, Трг Доститеја Обрадовића 8, тел. 021 4853394, pejanovic@polj.uns.ac.rs, др Катарина Марковић, доцент, Пољопривредни факултет, Нови Сад, Трг Доститеја Обрадовића 8, тел. 0214853232, katarina@polj.uns.ac.rs

* Рад је део истраживања у оквиру пројекта „Одржива пољопривреда и рурални развој у функцији остваривања стратешких циљева Републике Србије у оквиру Дунавског региона.

2 У савременим условима, ЕУ класификација на рзв. НУТС (1,2,3) статистичку поделу представља узор земљама које уместо полит-економског приступа у развоју желе да имплементирају социо-економски концепт.

систему постојала је пракса дугогодишњег спровођења концепта интензивне индустријализације базиране на централизованом држави и њеним функцијама. У сеоским – руралним подручјима се углавном развијала пољопривреда. Стога није тешко закључити да је овакав развојни концепт у дугом року изазвао огромне проблеме у руралним подручјима.

У вези са тим, питања регионализације уопште па самим тим и за потребе руралног развоја, практично код свакога, био он стручњак за та питања или крајњи лаик, изазивају различиту перцепцију. Генерално посматрано, региони у Србији су настајали као резултанта односа моћи у датој територијалној (политичкој) целини, односно заједници. Самим тим, региони заправо представљају једну од форми за међусобну сарадњу и узајамну контролу тзв. "центра" и "периферије", односно, "врха" и "базе". Они се у Србији доживљавају као својеврсна апстракција која се доводи у везу за тзв. "политичким простором". Зато се често и каже да велики број регионалних проблема има политички извор а да сви имају политичке последице. У основи таквог разумевања проблема регионализације лежи социополитички приступ, међутим са аспекта дугорочне одрживости у стратегији која се овде промовише, углавном се прибегава решењима која афирмишу тзв. социоекономски приступ.

Утврђивање руралног подручја општина Горњег Подунавља

У изучавању руралног развоја је изузетно значајно јасно утврдити на која се подручја примењује појам рурално. Како се овде ради о 13 општина Горњег Подунавља, на основу стандарда које прописује ОЕЦД, а прихватају многе земље међу којима и ЕУ, поступак утврђивања руралних подручја спроводи у два корака.

У првом кораку се *локалне територијалне јединице* (у нашем случају, општине) дефинишу као руралне ако је њихова густина насељености испод 150 становника по квадратном километру. Од 13 општина Горњег Подунавља, десет је далеко испод критеријума од 150 становника по квадратном километру. Изнад утврђене границе су само следеће општине: Сремски Карловци (173), Стара Пазова (203) и Нови Сад (463 становника по квадратном километру), као не руралне према изабраном критеријуму.

Други корак представља утврђивање степена руралности *региона* и њихово разврставање у један од три типа: изразито рурално подручје (ако више од 50% становништва живи у руралним општинама), делимично рурално подручје (ако од 15% до 50% становништва живи у руралним општинама) и изразито урбана подручје (ако мање од 15% становништва живи у руралним општинама).

Табела 1: Густина насељености (број становника по km², стање 30.06.2008.)

Општина	Број становника по km ²	ранг
Бач	41	1
Тител	62	2
Сомбор	77	3
Оџаци	77	4
Беочин	84	5
Апатин	87	6
Бачки Петровац	89	7
Зрењанин	95	8
Бачка Паланка	99	9
Инђија	126	10
Сремски Карловци	173	11
Стара Пазова	203	12
Нови Сад - град	463	13

Извор: обрачун аутора на бази података РЗС, Статистички годишњак општина 2009.

Дакле, критеријум употребљен за формирање типологије на регионалном нивоу је удео становништва региона који живи у руралним општинама. Тако ова типологија одражава степен руралности целог региона. Медјутим, поред главног критеријума (регионалног удела руралног становништва), често се користи и секундарни критеријум – величина урбаног центра. Ако у региону постоји урбани центар са више од 200.000 становника, који чине не мање од 25% становника регије, он се класификује бар у средњу категорију делимично руралног (мешовитог) региона. Овде се под урбаним центром сматра општина која има више од 200.000 становника и густину насељености преко 150 становника по квадратном километру. У нашем случају једини урбани центар у Горњем Подунављу по датим критеријумима је Нови Сад.

Избор индикатора и класификација руралног подручја Горњег Подунавља

На основу дефинисаних теоријских поставки, циљева који су постављени стратегијом развоја руралних подручја и расположивих статистичких података на регионалном нивоу, изабрана је листа индикатора (у сагласности са међународним препорукама) који могу послужити за иницијалну анализу руралних подручја у Горњем Подунављу и каснији мониторинг развојног процеса. Изабрани су следећи индикатори: Социо-економски индикатори (Густина насељености (број становника по квадратном километру; Индекс зависности (однос нерадног и радног контингента становништва); Индекс старења (однос становништва старијег од 60 и мларег од 20 година); Удео становника са завршеном средњом, вишом и високом школом, у %; Просечна нето зарада у динарима); Индикатори за сектор пољопривреде (Број становника по кв. км обрадиве површине; Удео индивидуалних пољопривредника у радном контингенту становништва, у %; Удео индивидуалних пољопривредника са завршеном средњом, вишом и високом

школом, у %; Просечна нето зарада у пољопривреди, у динарима) и Индикатори услова живота и благостања (Дужина путева у км по км²; Број телефонских претплатника на 1000 становника; Број становника на једног лекара; Број лежајева у угоститељским објектима на 1000 становника). Ови индикатори су разврстани по темама у оквиру којих су издвојени они индикатори које је могуће рачунати на нивоу региона Горњег Подунавља.

Креирање синтетичког индикатора

Синтетички индикатори су композитне мере састављене од више индивидуалних индикатора у циљу пружања једноставне слике о сложенем комплексу који се посматра (Стојиљковић, Д., 2011.). Притом, проблем представља начин агрегирања изабраних индикатора у композитну меру руралног развоја. Очигледно је да изабрани индикатори, односно компоненте из којих се формира синтетички индикатор, нису изражене истом јединицом мере, па зато не постоји једноставан метод њиховог агрегирања. Евентуално сабирање индикатора у различитим јединицама мере и различитог номиналног реда величина, не могу довести до резултата који се могу рационално тумачити. За полазну тачку креирања композитне мере руралног развоја изабран је ранг општина за сваки изабрани индикатор. Укупан синтетички индикатор израчунава се по формули:

$$I = \sum_{k=1}^n w_k i_k ,$$

где је $\sum w_k = 1$, w_k су такозвани пондери (утицаји сваког појединачног индикатора на формирање композитног индикатора), а i_k су изабрани индикатори за обрачун композитног индикатора, $k=1,2,3, \dots n$.

Табела 2: Композитни индикатори руралног развоја општина Горњег Подунавља

Општина -град	K1 - просечна сума рангова	K2 - пондерисана сума рангова	ранг општина
Тител	4,19	3,78	1
Оџаци	5,31	4,85	2
Бач	6,15	5,10	3
Бачки Петровац	5,58	5,68	4
Апатин	6,15	6,25	5
Сомбор	7,15	6,25	6
Бачка Паланка	7,00	7,30	7
Сремски Карловци	7,08	7,70	8
Инђија	7,08	7,75	9
Беочин	8,38	7,75	10
Зрењанин	8,23	8,35	11
Стара Пазова	7,77	8,65	12
Нови Сад - град	10,92	11,60	13

Извор: обрачун аутора на бази података РЗС, Статистички годишњак општина 2009.

Последња колона у табели 2 показује укупан ранг, односно редослед општина према вредности композитног индикатора релативног ранга руралног развоја општина на подручју Горњег Подунавља.

Закључак

На основу спроведене анализе и обрачуна, може се закључити следеће:

Према густини насељености као основном критеријуму за утврђивање руралних области на нивоу локалних јединица, утврђено је да 10 општина у Горњем Подунављу (Тител, Озаци, Бач, Бачки Петровац, Апатин, Сомбор, Бачка Паланка, Инђија, Беоцин, и Зрењанин) представљају руралне области. Једино су општине Нови Сад, Стара Пазова, Сремски Карловци, неруралне области према критеријуму на нивоу локалних јединица, док је град Нови Сад једино по оба критеријума урбано подручје. Оваква врста рангирања је међутим недовољна са аспекта водјења иоле ефикасне руралне политике. Неопходно је проблематику руралног развоја посматрати комплексно и целовито па је конструисање комплексног-синтетичког индикатора по темама и изабраним индикаторима начин да се руралној политици да потребан смисао. Зато се може закључити да овакав приступ даје знатно поузданију и целовитију слику стања руралног развоја општина у Горњем Подунављу и омогућава креирање основних елемената за вођење политике руралног развоја.

Литература

1. Бјелица, П. (2000): *Село Србије и његове перспективе*, монографија, Економски Институт, Београд
2. Богданов Н. (2007): *Мала рурална домћинства у Србији и рурална непољопривредна економија*, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Београд
3. Бошковић, О., Његован, З. (2011) *Примена каноничке корелационе анализе за испитивање појединих категорија индикатора руралног развоја*, оригинални научни рад, часопис: *Агроекономика*, број 49-50, Универзитет Нови Сад, Пољопривредни факултет, Департман за економику пољопривреде и социологију села, Нови Сад, стр. 33-47; UDK:338:43; YU ISSN 0350-5928;
4. Bryden, J. (2002) *Rural development indicators and Diversity in the EU*, Eurostat Report
5. EU (2003) *Nomenclature of Units for Territorial Statistics (NUTS) / Local Administrative Units (LAUs)*, European Office for Statistics (Eurostat),

Brussels

6. EU Directorate-General for Agriculture and Rural Development (2007) *Rural Development in the EU, Statistical and Economic Information*, Brussels
7. Николић, М., Живановић, Ј. (2008) *Индикатори руралности и развојне шансе локалних заједница*, чланак, ИАУС, Београд
8. Његован, З., Пејановић, Р. (2009) Рурална регионализација АП Војводине, Универзитет Нови сад, Пољопривредни факултет, Нови Сад
9. Njegovan, Z., Pejanović, R., Marković, K. (2011) *Rural development, Multifunctionality and Organic Agriculture with the function of sustainability and Health Safety*, Proceedings: 22nd International Symposium Food safety Production, University of Novi Sad, Faculty of Agriculture, Trebinje, Bosnia and Herzegovina, June, 19-25., str. 166-168.
10. OECD (2007) *Rural Households Livelihood and Well-Being, Statistics on Rural Development and Agriculture Household Income*, The Wye Group Handbook, United Nations, New York and Geneva
11. Пејановић, Р., Његован, З. (2011) *Рурални развој и локални економски развој АП Војводине*, монографија, Пољопривредни факултет, Универзитет у Новом Саду, стр. 316, СР 338.43 (497.113) 316.334.55 (497.113) 330.34 (497.113); ISBN 978-86-7520-215-8; COBISS.SR-ID 264879367.
12. Пејановић, Р., Његован, З. (2011) *Принципи економије и аграрна политика*, коаутор: део ИИ - *Основи економске политике у агропривреди*, стр. 147-237; Универзитет у Новом Саду, Пољопривредни факултет, Департман за економику пољопривреде и социологију села, Нови Сад, стр. 334., ISBN 978-86-7520-212-7; СР 330(075.8) 338.43.02(075.8); COBISS.SR-ID 263058951
13. Стојиљковић, Д. (2011) Рурална развијеност и могућности њеног мерења са посебним освртом на АП Војводину, докторска дисертација, Универзитет у Новом Саду, Пољопривредни факултет, Нови Сад, УДК 316.334.55) 043.3), str. 168.
14. Стојиљковић, Д., Његован, Н. (2010) *Прилог за изградњу концепта руралне регионализације у Републици Србији*, часопис: Економика пољопривреде, Научно друштво аграрних економиста Балкана, Београд; ИЕП, Београд; Академија економских наука, Букурешт (Румунија), Београд, стр. 579-589; YU ISSN 0352-3462; UDC 338.43:63;

MEASURING THE LEVEL OF RURAL DEVELOPMENT OF UPPER DANUBE REGION

Njegovan Zoran, Pejanović Radovan, Marković Katarina³

Abstract

The authors are trying to analyse the problems of rural development and define the rural municipalities within the Upper Danube region. They are using the rural indicators that are suggested by OECD and EU according to the subjects and more of that, to construct the composite indicator as a unique measure for the level of rural development and the base for the rural policy conceptualisation in Upper Danube region.

Key words: *Rural Development, Regionalization, Rural Indicators, Composite Indicator, Rankings, Upper Danube.*

3 Zoran Njegovan, PhD., full professor, Faculty of Agriculture, Novi Sad, Trg Dostiteja Obradovića 8, Phone: 0214853393, njegovan@polj.uns.ac.rs, Radovan Pejanović, PhD., full professor, Faculty of Agriculture, Novi Sad, Trg Dostiteja Obradovića 8, Phone: 0214853394, pejanovic@polj.uns.ac.rs, Katarina Marković, PhD., Ass. professor, Faculty of Agriculture, Novi Sad, Trg Dostiteja Obradovića 8, Phone: 0214853232, katarina@polj.uns.ac.rs

* The paper represents the results of the Project „Sustainable Agriculture and Rural Development as a factor for improvement of the Republic of Serbia Strategic Goals within the Danube Region.